

Landbouw nu en straks

Makro-ekonomische en beleidsaspecten

Professor Dr. G.Boddez, Centrum voor Landbouwekonomisch Onderzoek (CLEO), KULeuven

Situering

De Belgische landbouw bedraagt 3% van de Europese productie, meer bepaald 2,2% van de plantaardige en 3,7% van de dierlijke (Tabel 1). Van deze 3% komt 2,1% op rekening van Vlaanderen tegenover 0,9% voor Wallonië.

Tabel 1: Waarde eindproductie Belgische Landbouw 1986, EUR = 100

	Totaal	Plantaardig	Dierlijk
EUR-12	100	100	100
België	3,0	2,2	3,7
Vlaams Gewest + Brussel	2,1	1,5	2,6
Wallonië	0,9	0,7	1,1

Bron: Eurostat, *Regions - Economic accounts for agriculture*, 1986, juni 1989 en eigen berekeningen.

Het aandeel van het Vlaams Gewest (+ Brussel) in de nationale landbouw bereikt circa 70%, niet alleen voor het totaal, doch tevens voor de plantaardige en de dierlijke sektor afzonderlijk (Tabel 2).

Tabel 2: Waarde eindproductie Belgische Landbouw per Gewest, 1986, België = 100

	Totaal	Plantaardig	Dierlijk
België	100	100	100
Vlaams Gewest + Brussel	70,5	70,1	70,7
Wallonië	29,5	29,9	29,3

Bron: Eurostat, *Regions - Economic accounts for agriculture*, 1986, juni 1989 en eigen berekeningen.

Daar het intermediair verbruik (IV) in Vlaanderen hoger ligt dan in Wallonië, is het aandeel van het Vlaams Gewest enigszins overschat. Meer bepaald bedraagt het aandeel van Vlaanderen in de nationale landbouw circa 67% (Tabel 3).

Ter aangehaalde plaatse valt nog te konstaten dat de productie per arbeidsjaareenheid (BrTW/AJE) in 1985 153,7% bedroeg in Vlaanderen tegenover 126,2% in Wallonië (EUR-12 zonder Portugal = 100). Ter vergelijking: Nederland behaalde in datzelfde jaar 193,2% en Denemarken 183,1%. Derhalve scoort Vlaanderen vrij behoorlijk en Wallonië behoorlijk t.o.v. het Europees gemiddelde.

Tabel 3: Bruto toegevoegde waarde en intermediair verbruik per Gewest, 1985, in percent

	Br T W (f.c)	IV/Waarde van de eindproductie
België	100	58,4
Vlaams Gewest + Brussel	66,8	60,3
Wallonië	83,2	53,7

Bron: Commissie EG, *De toestand van de landbouw in de Gemeenschap*, Verslag 1988, Brussel-Luxemburg, 1989, p. T/40.

Uitsplitsing over spekulaties verduidelijkt verder de oriëntatieverschillen tussen de Vlaamse en Waalse landbouw. Dit moge blijken uit het relatief belang van een selectie van (groepen van) spekulaties (Tabel 4).

Tabel 4: Waarde eindproductie per speculatie, 1986, België = 100

	Vlaams Gewest + Brussel	Wallonië
Vlaams Gewest + Brussel $\geq$ 70%		
Bloemen	89,1	1,9
Varkens	94,0	6,0
Vers fruit	90,3	9,7
Gevogelte	89,0	11,0
Verse groenten	88,2	11,8
Eieren	84,5	15,5
Boomkwekerijproducten	83,1	16,9
Aardappelen	70,0	30,0
Wallonië $\geq$ 30%		
Aardappelen	70,0	30,0
Melk	58,5	41,5
Runderen	53,4	46,5
Tarwe	38,9	61,1
Suikerbieten	35,1	64,9
Gerst	28,4	71,6

Wallonië $\geq$ 30%

Aardappelen	70,0	30,0
Melk	58,5	41,5
Runderen	53,4	46,5
Tarwe	38,9	61,1
Suikerbieten	35,1	64,9
Gerst	28,4	71,6

Bron: Eurostat en eigen berekeningen.

Een blik bovenaan en onderaan deze tabel moge volstaan om het contrast vast te stellen dat bestaat tussen intensivering enerzijds (Vlaanderen), extensivering anderzijds (Wallonië). Dit suggereert onmiddellijk een differentiële problematiek m.b.t. het milieu.

Naast dit opvallend verschil qua ontwikkelingsmo-

del valt evenzeer op, het contrast t.a.v. het marktordningsbeleid: lichte marktordeningen enerzijds, zware marktordeningen anderzijds. Hieruit volgt een verschillende gevoeligheid aan de huidige hervorming van het gemeenschappelijk landbouwbeleid in de richting van een 'voorzichtiger' prijsbeleid. Meteen zijn wij aanbeland bij het gemeenschappelijk landbouwbeleid (GLB). Ingegaan wordt hierna op de beleidssituatie waarin onze landbouw momenteel is terechtgekomen.

Landbouwbeleid en de wet van vraag en aanbod

De vraag naar voedsel is, ceteris paribus, proportioneel met de bevolking, doch op het vlak van de geïndustrialiseerde Westerse landen stagneert deze laatste. Binnen enkele eeuwen zal men waarschijnlijk de twintigste eeuw aanduiden als het cruciale ogenblik waarop de anti-konceptiepil werd uitgevonden¹. De levensstandaard stijgt wel verder, maar de inkomenselasticiteit van de vraag naar voedingswaren, fysisch en globaal, vandeert naar nul. Bij niet-kompetitieve prijzen tenslotte, knabbeln substituten aan de effectieve vraag naar landbouwprodukten (bv. margarine versus boter).

Een dramatische illustratie is te vinden in de bedreiging van de suiker, als zoetstof, door iso-glucose (uit graan) en door aspartaam (syntetisch). Toegegeven wordt dat het calorie-arm karakter, naast de prijsratio, een belangrijke rol kan spelen. Vandaar dat de EG-Kommissie in haar prijsvoorstellen voor 1989/90 een daling voorzagt van 5%, die in de Raad teruggebracht werd tot 2%. Dat substitutie een reële bedreiging vormt voor de suikerbietenenteelt is evenwel onbetwistbaar. Men bedenke hierbij dat in de VSA het aandeel van suiker in de zoetstoffenmarkt teruggelopen is tot nauwelijks 40%. De produktie van iso-glucose is door het GLB, in tegenstelling met het beleid in de VSA, strikt gekwoteerd tot slechts enkele procenten. Dit resulteerde in een onzekker beleid, op middellange termijn, voor de Europese suikerbietenenteelt en -industrie.

Tegenover deze gebrekkige vraagdynamiek staat een krachtige produktie- en produktiviteitsstijging, gedragen door de technologische vooruitgang en gestimuleerd door het gevoerde EG-prijsbeleid. Zo bijvoorbeeld steeg, volgens Eurostat, tussen 1973 en 1983, het volume van de landbouwproduktie zowat driemaal zo snel als het verbruik (EEG-9).

Bij vrije prijsvorming zou het de evenwichtsprijs zijn die de gelijkheid tussen de gevraagde en aangeboden hoeveelheden bewerkstelligt en derhalve voorkomt dat er overschotten gevormd worden. Prijssteun verhindert dit evenwicht op korte termijn doch kan niet beletten dat de 'Wet van Vraag en Aanbod' blijft spelen, het weze langs een omweg en met vertraging. De omweg loopt via de kosten van het prijsbeleid. Bij de geschetste kleinere dynamiek van het verbruik dan van de produktie, stijgt allereerst de zelfvoorzieningsgraad (ZVG), waardoor de opbrengst uit variabele heffingen terugloopt. Vervolgens stijgt de ZVG boven de 100%, waardoor de uitvoersubsidies (restituties) oplopen. Tenslotte geven dumpingpraktijken aanleiding tot lagere prijzen op de wereldmarkt. Dit jaagt de uitgaven verder de hoogte in. Hierbij wordt nog abstraktie gemaakt van de ongunstige weerslag op de konsument en op de economische efficiëntie.

Volgens het LEI-Nederland² beliepen de restituties voor rundvlees, zuivel, graan en suiker rond 1983 ruim 40% van de exportwaarde, in 1987 100%. Dit betekent in EG-prijzen zowat het dubbele van de overeenkomstige prijzen op de wereldmarkt. In dergelijke omstandigheden onttaarden budgetrestrikties, zoniet tot prioritaire 'doelstelling' van de hervorming van het GLB, dan toch tot de meest beperkende beperking. Immers de (Raad van) Landbouwministers krijgen het aan de stok met hun kollega's van Begroting, van Financiën, met Staatshoofden en Regeringsleiders, en met de Parlementen. Er komt een 'voorzichtig' prijsbeleid, een 'meer marktkonform' beleid, enz. De 'Wet van Vraag en Aanbod' krijgt na verloop van tijd het laatste woord: de structureel krachtigere dynamiek van het aanbod dan van de vraag mondt uiteindelijk uit in prijsdruk, druk op de inkomens, op de actieve bevolking, enz. Dit zijn de effecten die het beleid nu precies moest voorkomen. De uitbollende producent had er wellicht een boodschap aan, maar de jongere generatie inkasseert deze vertraagde effecten, bij installatie.

Een konkrete illustratie van het vertraagd spelen van de 'Wet van Vraag en Aanbod' is de introductie van landbouwstabilisatoren. Eind 1988 waren deze stabilisatoren reeds in werking getreden voor ongeveer de helft van de totale landbouwproduktie. De grondgedachte is: telkens als de produktie een vooraf bepaald peil overschrijdt, wordt de steun in de betrokken sektor automatisch verlaagd. Vergelijk het resultaat met de regel van de vrije prijsvorming: als het aanbod sneller stijgt dan de vraag, daalt de prijs. Wel kan de mate waarin de prijs daalt gewijzigd worden, weer eens als men daartoe de budgettaire middelen heeft. Maar wat als de begroting fungeert als meest beperkende beperking voor de hervorming van het GLB?

Internationaal slaagt de kommunautaire preferentie er, uiteindelijk, evenmin in het konkurrentiemodel blijvend en verregaand uit te schakelen. Ook hier is de werking ervan vertraagd en verwrongen. Sprak de voormalige President van de VSA, R. Reagan, niet reeds van een mogelijk duel tussen de schatkisten van de VSA en de EG, doelend op de eskalatie van de exportsteun en op de aldus vertekende competitiviteit. Een vergelijking met de bewapeningswedloop en de ontwapeningsgesprekken tussen de supermogendheden dringt zich op. Immers, de VSA is eerste exporteur van landbouwprodukten op wereldvlak, de EG de tweede exporteur en eerste importeur.

Daar niemand gebaat is met handelsoorlogen, werd de landbouwsektor terdege betrokken bij het aan gang zijnde GATT-overleg³: de Uruguay-ronde. Verwacht wordt een verdere liberalizatie van de internationale handel in landbouwprodukten.

(1) F. Chaffart, 'Voorwoord Marketing - Jaarboek 1989', in R. Duyck en C. Van Tilborgh, *Aan marketing denken en doen*, Brussel, 1988, p. 14.

(2) *Landbouweconomisch Bericht* 1989, p. 14.

(3) GATT: General Agreement on Tariffs and Trade.

Uruguay-ronde 1986-1990

Zowel de VSA als de EG zijn bereid gevonden om, in de nieuwe onderhandelingsronde over de vermindering aan de handelsbelemmeringen, de landbouw ten volle te betrekken. De VSA wilden oorspronkelijk, binnen 10 jaar, een *volledige afschaffing* van de exportsteun en de importbeperkingen. Steun van de landbouwinkomens moet, aldus de VSA, beperkt worden tot *niet-produkt gebonden* toeslagen. De EG wil alleen vermindering, geen afschaffing, van de landbouwprotektie. De EG wil o.a. ook een nivellering van de bescherming van granen en graansubstituten. Wellicht was de extreme stellingname van de VSA mede ingegeven door de bekommernis tijd te winnen tot het aantreden van de nieuwe president G. Bush. In april 1989 werd voor de langere termijn dan ook afgesproken te komen tot 'een aanzienlijke en voortschrijdende *reduktie* in de agrarische steun en protektie gedurende een overeen te komen periode,...' Op kortere termijn mag de markttoegankelijkheid niet worden verslechterd en de steunmaatregelen mogen niet uitstijgen boven het huidige niveau.

Hoewel totale liberalizatie er niet meer in zit, is de afbouw van de landbouwprotektie nu onvermijdelijk geworden (bv. lagere graanprijzen). De vraag naar het toekomstig beleid met betrekking tot de graansubstituten (mengvoeders) blijft vooralsnog onbeantwoord: onzekerheid alom.

Aangenomen mag worden dat de ondersteuning van de agrarische sektor in de EG groter is dan in de VSA, hoewel berekeningen dienaangaande bijzonder complex zijn. De VSA zou een komparatief voordeel hebben voor granen, de EG voor melk.

Hoe dan ook: zeer veel onzekerheid blijft bestaan na de tussentijdse evaluatie van de Uruguay-ronde. Het blijft wachten op de eindresultaten (1990).

Voltooiing interne markt - 1992

Algemeen

Een van de fundamentele principes van het GLB is de éénheid van markt en dit beleid was uitdrukkelijk voorgeschreven in het Verdrag van Rome, 1957. In toepassing van dit principe werden tijdens de overgangsperiode (EUR-6) interne prijsverschillen tussen de Lid-Staten herleid tot interne heffingen. Door geleidelijke prijstoe-nadering werden de interne heffingen geëlimineerd en dus ontstond 'vrij' verkeer voor landbouwprodukten (gemeenschappelijke graanprijzen vanaf 1967). Verder stoelt het GLB op 2 andere fundamentele principes: kommunautaire preferentie en financiële solidariteit. Is de gemeenschappelijke landbouwmarkt dan geen voldongen feit?

Men kan zich dus afvragen of 'Europa 1992' ook van toepassing is op de landbouwsektor. In dit verband zijn vooral twee complexe problemen te vermelden⁴: de gezondheidsvoorschriften en het agromonetair systeem.

1. Gezondheidsvoorschriften

Er bestaan nog altijd bepaalde belemmeringen voor het vrije verkeer. Zij houden verband met de volksgezondheid, de bescherming van de konsument (zie verder), en

de gezondheid en de bescherming van dieren en planten. De gezondheidstoestand verschilt van Lid-Staat tot Lid-Staat, en hetzelfde geldt op beleidsvlak (bv. beleid inzake inenten van dieren). Op gebied van de bescherming van de gezondheid van de mensen, dieren en planten, een materie die heel gevoelig ligt, blijven de Lid-Staten een *eigen bevoegdheid* behouden zolang de Gemeenschap geen voorschriften heeft vastgesteld.

Gezien het complexe karakter van de harmonizatie van de gezondheidsvoorschriften wil de Kommissie deze beperkt houden. Zij wil dat als algemene regel de vrijmaking van de handel per 1 januari 1993 geldt. Op dat tijdstip moeten alle controles aan de grenzen worden afgeschaft en vervangen door controles op de plaats van produktie; bepaalde steekproefcontroles tijdens het vervoer of op de plaats van bestemming blijven dan nog mogelijk.

De kommunautaire veterinaire inspektiedienst moet worden uitgebreid en er moet een fytosanitaire inspektiedienst worden opgericht. De Kommissie stelt voor de Lid-Staten te belasten met de inspecties op hun grondgebied, en de Gemeenschap met deze in derde landen en met het toezicht op de inspecties in de Lid-Staten.

Van de 94 in te dienen voorstellen op veterinair en fytosanitair gebied waren er einde 1988 nog maar 22 goedgekeurd, hetgeen nogmaals de complexiteit en gevoeligheid van deze materie onderstreept. Voor meer bijzonderheden over wat reeds werd geharmonizeerd, wat niet te harmonizeren is en hoe als producent reageren wordt verwezen naar een brochure van het Ministerie van Landbouw⁵.

Het LEI (NL)⁶ wijst er in dit verband op dat o.m. preventie en bestrijding van dierziekten bemoeilijkt kan worden, doordat de controles in het land van herkomst minder streng zijn dan de huidige grenskontroles. Het verwijst tevens naar de uiteenlopende strengheid, per Lid-Staat van de controle op het toedienen van hormonen aan rundvee en pleit derhalve voor strenge, uniforme controleprocedures, ook aan de buitengrenzen van de Gemeenschap. Wat voor een veehouderijland als Nederland van belang geacht wordt, is dit ook voor België (en Vlaanderen).

2. Agromonetair systeem

Zoals hoger vermeld betekende de verwijdering van de interne heffingen een belangrijke stap in de vrijmaking van het verkeer van landbouwprodukten tussen de Lid-Staten onderling. Vanaf 1969 ontstonden evenwel nieuwe handelsbelemmeringen, ditmaal van monetaire oorsprong, met name de monetaire kompenserende bedragen (MCB's): uitvoertaksen en invoersubsidies bij devaluatie van de munt van een Lid-Staat (negatieve MCB's), invoertaksen en uitvoersubsidies bij revaluatie (positieve MCB's). De bedoeling was neutralizatie van het onmiddellijk effekt van wisselkoerswijzigingen op de landbouwprijzen in nationale munt.

(4) Kommissie van de EG, *De toestand van de landbouw in de Gemeenschap - Verslag 1988*, Brussel-Luxemburg 1989, p. 24.

(5) Ministerie van Landbouw: *Werken aan de eenheidsmarkt, Toestand januari 1989*, Brussel, Maart 1989, 52 p.

(6) *Landbouweconomisch Bericht* 1989, p. 19.

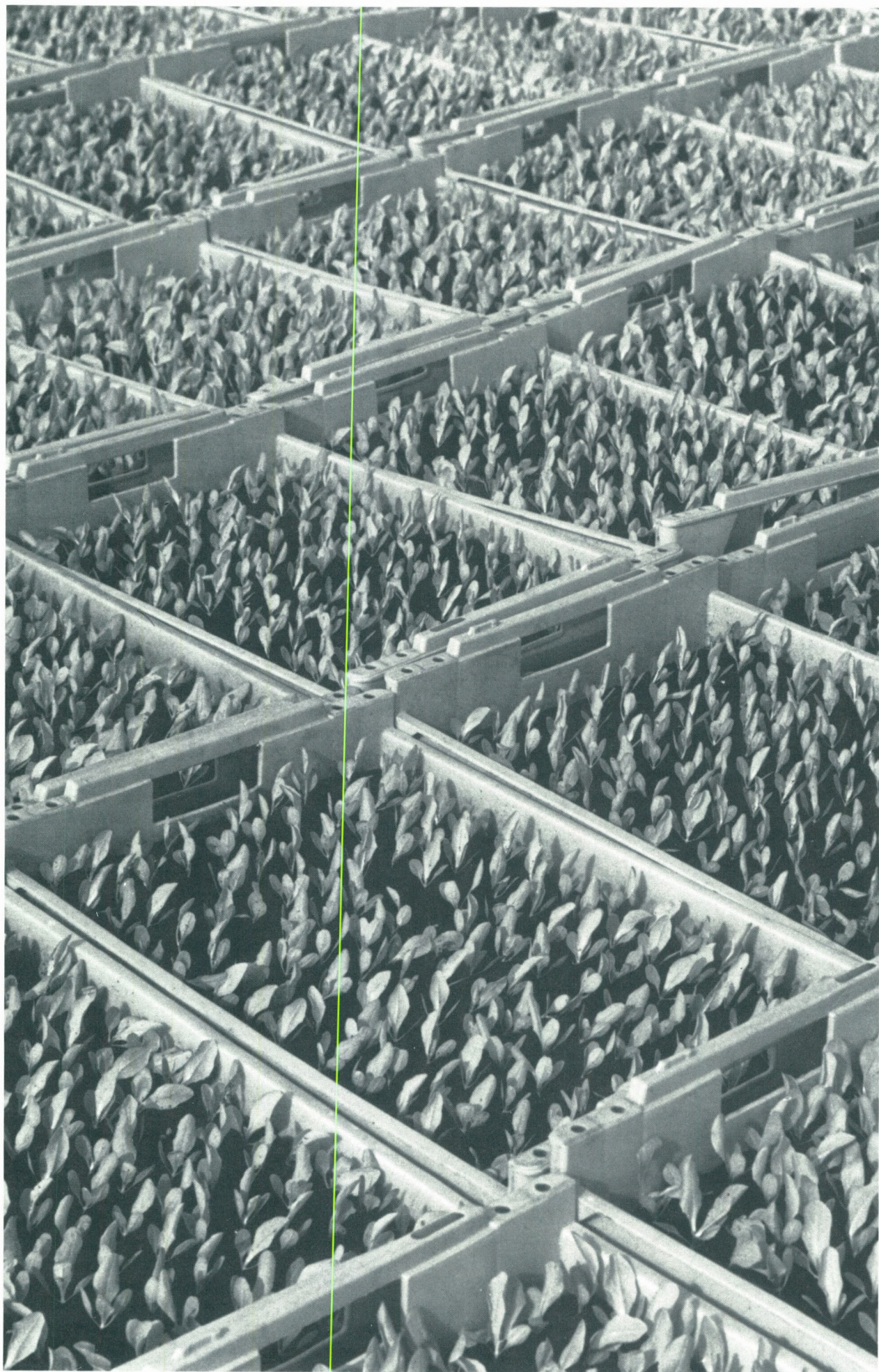

Foto H. Maertens, Brugge

Deze nieuwe handelsbelemmeringen betekenden het einde van de gemeenschappelijke prijzen. In 1978 noteerde men zelfs prijzen in de Duitse Bondsrepubliek (af boerderij, ECU) die voor zachte tarwe en boter 137%, respectievelijk 146% bedroegen van deze in het Verenigd Koninkrijk. Oorspronkelijk bedoeld om korte-termijn prijs- en inkomensinstabiliteit af te vlakken, evolueerden de MCB's naar een systeem op middellange, zoniet lange termijn.

Dit agro-monetair systeem, waarmee verschillen in prijsniveau tussen de Lid-Staten artificieel in stand worden gehouden, is *onverenigbaar* met de idee van één echte gemeenschappelijke markt. Derhalve heeft de Raad in 1987, op voorstel van de Commissie, een systeem goedgekeurd voor de automatische afbraak van alle bij *nieuwe* muntherschikkingen gecreëerde MCB's, in drie etapes. In 1988 is een besluit genomen inzake de afbraak van de *bestaande* MCB's in vier etappes. Over het geheel genomen is de afbraak van de MCB's in de afgelopen jaren vergemakkelijkt door de relatieve stabiliteit van de valuta's die deel uitmaken van het Europees Monetair Stelsel⁷.

In afwachting van één gemeenschappelijke munt of van vaste wisselkoersen zullen na 1992 muntherschikkingen dus wel bruuske wijzigingen van interventieprijzen in nationale munt kunnen veroorzaken. Afschaffen van de MCB's zal voorts tot gevolg hebben dat globaal gesproken de prijzen in de zuidelijke Lid-Staten wat omhoog gaan t.o.v. die in de noordelijke⁸.

3. Kwotering

Terloops weze vermeld dat de Europese Commissie de mening blijkt toegedaan dat *nationale* produktiekwota niet verenigbaar zijn met de werking van de vrije interne markt. Van enorm belang is derhalve de beleidsaanpassing m.b.t. de kwoteringsregeling vanaf 1992 (afschaffing, gewijzigd voortbestaan,...). De onzekerheid schuilt ook hier nog maar eens in het beleid. Hoe dan ook, de gevolgen van de voltooiing van de interne markt zijn ook hier nog slechts zeer beperkt aan te geven.

Dollarkoers

Op het einde van Wereldoorlog II organiseerde de internationale gemeenschap een systeem van vaste wisselkoersen, met name het systeem van Bretton Woods. Het systeem van Bretton Woods (goud- dollarstandaard) stortte in elkaar, begin van de zeventiger jaren, en een systeem van vaste wisselkoersen werd opgevolgd door een systeem van vlottende wisselkoersen: koers bepaald door marktkrachten en derhalve veranderlijk in functie van vraag en aanbod.

Internationale monetaire instabiliteit zorgt sindsdien voor nooit eerder geziene instabiliteit op de agrarische wereldmarkten, met alle gevolgen vandien voor de toewijzing van de produktiefactoren (onzekerheid), de komparatieve competitiviteit tussen de handelspartners onderling en de kosten van hun beleid.

Meer bepaald worden vele grondstoffen (petroleum, soja, enz.) betaald in dollars. De vroegere pariteit 1 dollar = 50 fr. is in de realiteit vervangen door een interval van circa 30 fr. - 70 fr. Een daling van 10% van de dollarkoers in ECU zou naar schatting kunnen oplopen tot

een meeruitgave aan restituties van zowat 85 miljard fr. Negatie van de 'Wet van Vraag een Aanbod' leidt ook hier weer tot vertraagde prijsdalingen, langs de (reeds eerder geschetste) omweg van ondraaglijke budgetlasten en inwerkingstelling van (een stelsel van) stabilisatoren. Terloops weze aangestipt dat ook gunstige weersomstandigheden via overvloedige produktie aanleiding geven tot hogere budgetlasten en vandaar tot druk op het beleid. De signaalfunctie van het prijsmechanisme werd genegeerd maar de fundamentele krachten van de economie worden niet blijvend uitgeschakeld.

Landbouw- en voedingsnijverheid

Wijzigingen in de economische omstandigheden (inklusief het beleid) m.b.t. een onderdeel van de voedselketen (bv. de landbouwsector) hebben gevolgen voor de rentabiliteit en de tewerkstelling in de overige schakels. Aldus zijn fluktuaties van het landbouwkomen snel terug te vinden in de aankoop van landbouwmachines.

Evenzo hebben wijzigingen in de melkproduktie een weerslag op de benodigde melkverwerkingscapaciteit (cfr. de overcapaciteit en het gevecht om de beschikbare melk sinds de melkkwotering).

Zou de Commissie erin slagen de EG-suiker kwota's te verlagen en/of deze van iso-glucose te verhogen, dan zou daaruit overcapaciteit resulteren (suiker) en ontwikkeling van een jonge industrie (iso-glucose). Het is niet toevallig dat de suikerraffinaderijen volop aan het diversifiëren zijn.

Lagere graanprijzen en/of hogere prijzen voor graan-substituten beïnvloeden de lokatie van de veehouderij (bv. de varkenshouderij) en de samenstelling en vraag naar mengvoeders. En zo zou men kunnen doorgaan.

Dikwijls wordt beweerd dat het stadium van eerste verwerking zich in een bevoorrechte positie bevindt, daar in 't algemeen interventie-aankopen betrekking hebben op produkten die *een eerste verwerking ondergaan* hebben (boter, mager melkpoeder, witte suiker, rundveekarkassen, enz.). Ook de andere prijssteunmechanismen functioneren via de voedingsnijverheden (bv. steun aan privé-opslag). Deze situatie is niet zonder risico. Nu de onzekerheid in de landbouweconomie verschoven is naar onzekerheid qua beleid staan ook zij bloot aan de hervormingen ervan.

In tegenstelling met de landbouwprodukten en produkten in eerste graad van verwerking die er rechtstreeks verband mee houden, vallen de *produkten in tweede (of hogere) graad van verwerking* niet onder het GLB, zoals bepaald in Artikel 38 (1) van het EEG-Verdrag. Het zijn de niet-annex II produkten (brood, tabak, spaghetti, enz.). De betreffende voedingsnijverheid zou niet lang stand gehouden hebben indien zij blootgesteld bleef aan de mededinging van ingevoerde produkten, gefabriceerd uitgaande van goedkopere grondstoffen. Vandaar dat vanaf oktober 1966 een parallel handelssysteem in voege is voor 'niet-annex II produkten', d.w.z. fabrikaten of produkten in tweede (of hogere) graad van verwerking, en dus niet opgesomd in bijlage II van het Verdrag. Een meer marktgericht GLB kan voor deze voe-

(7) Commissie, *De toestand van de Landbouw...*, op. cit., p. 25.

(8) *Landbouweconomisch Bericht*, op. cit., p. 20.

dingsnijverheden betekenen minder vaste en/of lagere aankooprijzen (bv. broodgraan).

Over de jaren heeft het MCB-systeem vele distorties in de handelstromen veroorzaakt en aanleiding gegeven tot eindeloze problemen voor de voedingsnijverheden. Normaliter zou daar een einde moeten aan komen in 1992.

Stroomopwaarts en stroomafwaarts van de landbouwsector is de concentratiebeweging al lang op gang gekomen doch het aantal fusies en overnames gaat in stijgende lijn in het vooruitzicht van de voortschrijdende Europese integratie. Een belangrijke stimulans hierbij is, stroomafwaarts, de versnelde concentratie in de levensmiddelenverwerking.

Het in de zestiger jaren uitgewerkt rationalisatieplan voor de Belgische Zuivelnijverheid, door het LEI in samenwerking met SORCA en op ons initiatief en onder onze leiding, heeft destijds een belangrijke opvolging gekregen doch de inspanning werd naderhand niet volgehouden. Veel erger nog is het gesteld met een analoog rationalisatieplan voor de slachthuizen dat, zeer ten onrechte, niet of zeer onbevredigend in de praktijk omgezet werd. Nu en straks moet de landbouwsector hiervoor mee opdraaien.

België beschikt niet over levensmiddelenconcerns zoals het Verenigd Koninkrijk, Nederland, Zwitserland of Frankrijk, die zich overigens krachtadig verder aan het uitbouwen zijn. Zij spelen in op dimensievoorden, R & D voor het lanceren van alsmaar nieuwe producten, internationalisatie van de konsumptietrends, enz. Belgische KMO's zijn sowieso daarmee niet uit-

geschakeld als ze zich met specialiteiten richten op de resterende kulturele (en gastronomische) Europese waaier, d.w.z. als ze aan 'niche'-marketing (blijven) doen.

Nationale voorschriften⁹ ('normen') waaraan sommige voedingsprodukten nog dienen te voldoen om in één bepaalde Lid-Staat te kunnen worden gekommercialiseerd bemoeilijken nog de handel. Zo dient in België boter minimum 82% botervet te bevatten, in Ierland slechts 80%. Deze bepalingen dienen om de konsument te beschermen tegen *oneerlijke handelspraktijken*.

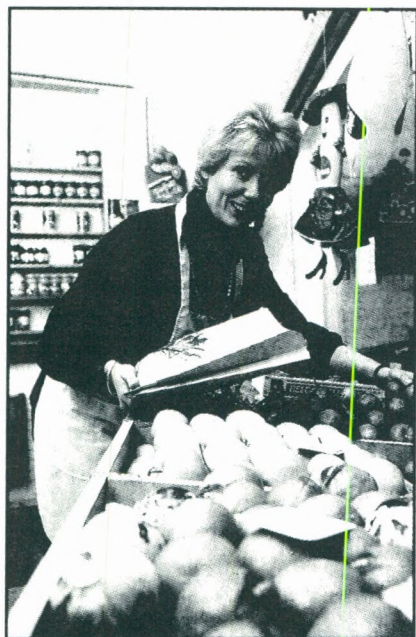
Dit soort bepalingen werd voor de meeste landbouwprodukten al verregaand geharmoniseerd binnen de EEG, zodat nationale bepalingen niet meer mogen opgelegd worden. Voorbeelden daarvan zijn:

de normen voor indeling van groenten en fruit in kwaliteitsklassen;

de normen waaraan de produktie van scharreleieren dient te voldoen om deze als zodanig te mogen verkopen.

De afbraak van die wettelijke hinderpalen komt niet enkel de verwerkende nijverheid ten goede maar ook de afzet van de basisgrondstoffen, de verse landbouwprodukten. Die hinderpalen wegwerken, via een harmonisatie van de verschillende nationale bepalingen, kan nog moeilijk gerealiseerd worden tegen 1 januari 1993, omwille van het groot aantal verschillende produkten die de voedingsnijverheid produceert, een nijverheid die ook steeds nieuwe produkten lanceert.

(9) Ministerie van Landbouw, Werken aan de Eenheidsmarkt, op.cit., p. 40-42. De benadering hier gaat groten-deels terug tot deze bron.

"DE VRUCHTEN BELEG IK BIJ HET BEROEPSKREDIET"

Kredieten

Sparen

Beleggen

Waarborgfonds

Participatiefonds

GELD VOOR DE KLEINE GROTEN

Kortrijk 056/ 21 28 01 ● Oostende 059/ 50 88 93 ● Menen 056/ 51 33 55
Waregem 056/ 60 79 61 ● Izegem 056/ 31 35 06 ● Poperinge 057/ 33 36 32
Torhout 050/ 21 25 34 ● Veurne 058/ 31 31 53 ● Ieper 057/ 20 80 60 ● Wervik 056/31 20 87

Om de handel toch volledig vrij te maken tegen die dag wordt er aan gedacht de Lid-Staten te verbieden produkten van hun markt te weren die, in andere Lid-Staten, wel wettelijk geproduceerd en gecommercialiseerd mogen worden.

Een goede voorlichting via een duidelijk en volledig etiket zou dan moeten volstaan om de verbruiker te beschermen. Een volledig etiket garandeert op zichzelf echter niet het hoge beschermingsniveau dat de Europese Akte de konsument wil bieden. Voor een groot aantal produkten bestaat er immers een traditionele verwachting bij de konsument: boter bevat nooit plantaardige vetten, melk bevat nooit water. Zonder een minimum aan voorschriften zou de markt voor die produkten al vlug evolueren naar het laagste beschermingsniveau.

Het einddoel om alle handelsbelemmeringen af te schaffen en de konsument in elke Lid-Staat de keuze te bieden tussen een volledig aanbod van levensmiddelen uit andere Lid-Staten zal maar tijdig bereikt kunnen worden door een combinatie van beide benaderingswijzen, nl.:

harmonizatie van de wetgeving op produkten waarvan de benaming traditioneel is ingeburgerd voor wat de essentiële samenstelling betreft;

wederzijdse erkenning van nationale normen en voorschriften voor de aspecten die niet als essentieel beschouwd worden, vanuit het oogpunt van de gezondheid en de bescherming van de verbruiker. Dit veronderstelt tevens een vertrouwen in de werkzaamheden van de kontrollerende instanties van de andere Lid-Staten.

Ook wanneer men erin zal slagen langs deze weg alle handelsbelemmeringen weg te nemen, moet men er nog steeds rekening mee houden dat de handelspartners beperkende maatregelen kunnen nemen, ter bescherming van hun bevolking en in afwachting van een kommunautaire wetgeving. Dit kan het geval zijn als zich plots problemen voordoen, bv. bij vaststelling van residuen van scheikundige produkten op verse groenten en fruit, of nog wanneer vaststaat dat wegens onhygiënische behandeling van een produkt er eventueel gevaar dreigt voor de volksgezondheid (microbiologische besmetting van diepvriesprodukten, eiprodukten, enz...).

Dat kwaliteit niet meer alleen op de uiterlijke kenmerken van het produkt zal slaan, maar steeds meer synoniem zal worden van *gezondheid*, is een evolutie die zich nu reeds duidelijk aftekent.

Landbouw en milieu

Onder de doelstellingen van het algemeen economisch en sociaal beleid, voorzien in het Verdrag van Rome, komt de *bescherming van de omgeving* niet voor. Pas op de Top van Parijs in 1972 werd deze doelstelling voorgesteld. Het geeft een eerste idee van de stroomversnelling waarin de milieuproblematiek is terechtgekomen. Sindsdien eist deze problematiek hoe langer hoe meer de belangstelling op van de publieke opinie en vandaar van de beleidsinstanties. Uiteraard is deze doelstelling belangrijk voor het GLB gezien de ruimtelijke dimensie van de landbouwsector.

Het landbouwbeleid als sektoriële doelstelling moet dus geacht worden een bijdrage te leveren tot verwezenlijking van de algemeen-economische en sociale doelstel-

ling: de *bescherming van de omgeving* of de verwezenlijking ervan niet te bemoeilijken. Dat dit niet steeds het geval is, moge blijken aan de hand van een concreet voorbeeld, met name de lokalisatie van de intensieve vee-teelt. (bv. de varkenshouderij). Zoals hoger reeds werd aangetoond is dit in België een vrijwel exclusief probleem in het Vlaams Gewest.

De zeer ongelijke protektie van de granen (zware marktordening) en graansubstituten (vrije invoer) heeft tot gevolg gehad, de vervanging van granen door graansubstituten (maniok, soja, corn-glutenfeed, enz.) in de samengestelde veevoeders. Vandaar dat de intensieve veehouderij zich sterk ontwikkeld heeft rond de Noordzeehavens (o.m. in Vlaanderen). Het GLB is dus een belangrijke vestigingsfaktor geweest bij de lokatie van de intensieve veehouderij in dicht bevolkte (deels toeristische) gebieden.

Het mestprobleem ontstond omdat de graanstreken, waar meer organische mest het behoud van de bodemvruchtbaarheid en de erosiebestrijding ten goede zouden komen, ver af zijn.

Verwoestijning is een ander milieuvraagstuk binnen Europa. Hiermede wordt bedoeld dat de economische leefbaarheid van bepaalde gebieden zodanig is verpauperd dat de mensen ze verlaten. Gelijktijdig ondergaan de dichtbevolkte gebieden milieuhinder, onder vorm van stank- en mestoverlast. Daar bovenop betekent het genereuze oopremiestelsel, in samenhang met de melk- en kwotering, er een stimulans voor de schapenhouderij, traditioneel een troef voor probleemgebieden.

Uit deze konfliktsituatie leiden velen een antagonisme af tussen economie en ecologie, wat niet terecht is. De lokatie van de intensieve veehouderij is geen louter toepassing van de *wet van de komparatieve voordelen*, doch is medebepaald door het ongelijkmatige beschermingsbeleid granen/graaansubstituten.

Ergo de milieuoverlast vanuit de landbouwsector gaat tot op zekere hoogte terug op de veralgemeende overschottenproduktie. Deze is allesbehalve het resultaat van de toepassing van economische wetmatigheden.

Landbouw en honger in de wereld

Grosso modo wordt in de ontwikkelde landen een landbouwbeleid gevoerd gekenmerkt door prijssteun en voedselsurplussen. In de ontwikkelingslanden daarentegen is het landbouwbeleid gekenmerkt door prijsdruk en voedseltekorten. Op wereldvlak is het probleem er dus een van verdeling, veeleer dan van produktie. Kunnen de overschotten niet aangewend worden om wijzigingen in het landbouwbeleid en in de voedselsituatie van de hongerlanden af te dwingen, dit ten bate van beide partijen?

Volgens schattingen van de Wereldbank leefden in 1980 (buiten China) 730 miljoen mensen van een rantsoen, onvoldoende energierijk om actieve arbeid te presteren. Hiervan werden door energiegebrek 340 miljoen met ernstige gezondheidsrisico's bedreigd. Hoewel relatief dalend, wordt verwacht dat het absoluut aantal hongerblijdenden in de komende jaren nog zal stijgen.

In de Euromarkt, waar voedselhulp ongeveer 50% bedraagt van de totale kommunautaire hulp (dus exclusief de bilaterale hulp van de individuele Lid-Staten), gaat het over zeer kleine bedragen vergeleken met de Ame-

rikaanse voedselhulp aan Europa na de tweede wereldoorlog¹⁰. Waarschijnlijk heeft Europa zijn voor-
spoed en zijn teruggevonden interne samenwerking in
belangrijke mate te danken aan het Marshall-Plan, waar-
van 40% bestond uit voedselhulp. Europa maakte van
deze hulp de basis van zijn eigen landbouwexpansie. Niet
alleen behoeft de EG nu niet langer voedselhulp meer,
maar de Euromarkt werd bovendien een grootschalig
producent van landbouwoverschotten en is dus een
grootschalige potentiële donor van voedselhulp.

In tegenstelling tot de gangbare mening dat voedsel-
hulp alleen zinvol is in noodsituaties (Ethiopië, Sahel)
en op bepaalde tijdstippen, kan voedselhulp gebruikt
worden om de landbouw productief te maken en/of om
de economische ontwikkeling in arme landen te stimu-
leren.

Volgens het IFPRI (CGIAR) in Washington stijgt
daarenboven de vraag naar voedselimport (in Azië) bij
stijging van de lokale voedselproductie en de inkomens.
Stijgt tevens de dierlijke productie, dan neemt de invoer-
behoefte aan voedergranen proportioneel nog sterker
toe. Tenslotte zou Afrika wel eens een komparatief voor-
deel kunnen hebben in exportteelten (palmolie, rubber,
cacao,...) versus levensmiddelenproductie (bv. granen).

Waarschijnlijk zal de behoefte aan 'emergency food
aid' groeien, maar naast deze korte-termijn aanwending
zou een ruimer gebruik moeten gemaakt worden van
voedselhulp als aanvulling van structurele aanpas-
singen¹¹. Projekt- en niet-projekt-voedselhulp werden
en worden bekritiseerd omwille van hun nadelig effect
op de lokale prijzen en vandaar op de lokale productie,

evenals omwille van andere ongewenste neveneffecten.

Dat voedselhulp de lokale boeren ontmoedigt in hun
inspanningen tot produktieverhoging en de regeringen
van de ontvangende landen in staat stelt hun eigen land-
bouw te verwaarlozen, is in algemeenheid niet meer
waar¹². De nadelen van voedselhulp worden opgevan-
gen. Onder leiding van de FAO zijn, internationaal, re-
gels opgesteld en een commissie van de betrokken lan-
den ziet toe op de naleving van de spelregels, door do-
norlanden en -organisaties. Bovendien wordt aan de
ontvangers van voedselhulp de voorwaarde gesteld dat
zij hun produktieprijzen verhogen, zodat het voor de
boeren aantrekkelijker wordt om voor de markt te pro-
duceren. Pronk besluit met te stellen dat in de jongste
vijftien jaar voedselhulp een van de nuttigste en effi-
ciëntste vormen van ontwikkelingshulp werd. Voedsel-
hulp hielp daarenboven de schande uitwissen van de ver-
nietiging of 'aan het vee voeren' van overschotten in de
Westerse wereld.

(10) H. Singer, 'The African food crisis and the role of
food aid', in *Food Policy*, August 1989, p. 204.

(11) P.J. Dearden and P.J. Ackroyd, 'Reassessing the role
of food aid' in *Food Policy*, August 1989, p. 218.

(12) F. Pronk, voormalig directeur bij het Wereldvoedsel-
programma van de Verenigde Naties (*De Standaard*, 22 au-
gustus 1989).

ZOEK HET NIET TE VER

U ZOekt
PERSONEEL?

Kijk uit in uw eigen streek,
Kijk in uw Streekkrant.
Want met De Streekkrant zit zowel de
ondernemer als de sollicitant goed.
De Streekkrant heeft voor elke streek een
aparte editie. Als ondernemer kunt u dus
zelf de edities die u interesseren kiezen
en het gebied afbakenen waarin u
personeel wil rekruteren.
Als sollicitant krijgt u heel wat
mogelijkheden aangeboden voor werk
in eigen streek.

U ZOekt
WERK!

Voor alle informatie over de rubriek
STREEKPERSONEEL
Kontakteer Greet Beyls 051/23 23 11

Samenvatting en slotbeschouwingen

In de land- en tuinbouwsector werd en wordt het economische overschaduwde door het beleid. De signaalfunctie van het prijsmechanisme, in de belangrijke sectoren van de landbouweconomie, functioneert via de omweg van een veralgemeende overschottensituatie en uit de hand lopende begrotingen: circa 70% van de Europese begroting gaat naar landbouwuitgaven, waarvan circa 95% naar de financiering van het markt- en prijsbeleid. Het eind van de omweg vertaalt zich reeds in een meer marktgericht beleid (voorzichtig prijsbeleid, stabilisatoren e.a.m.). De onzekere omgeving waarmede de landbouwsector nu en straks geconfronteerd wordt, vindt gestalte in de onafwendbare hervormingen van het Europees markt- en prijsbeleid.

Vermits het GLB zich uitstrekt tot de stadia van eerste verwerking (bv. de zuivelnijverheid) bestrijkt deze onzekerheid ook deze voedingsnijverheden. Denken wij in dit verband maar even aan de overcapaciteit in de zuivelnijverheid, als gevolg van de melkkwotering. Onrechtstreeks, maar ook rechtstreeks via haar koöperaties, ondergaat de melkveehouderij hiervan de weerslag, voor zover deze niet afgewenteld wordt op de 'vrije' sectoren, via de interdependentie der (landbouw-) economische verschijnselen (verstoring varkenscyclus).

Alsof dit leed nog niet voldoende was, plant de Europese Commissie de overschakeling van overschotsectoren naar 'tekortsectoren' forfaitair te subsidiëren, wat een veralgemening van de onzekerheid, gegenereerd door het kwoteringbeleid, verwezenlijkt.

Klaarblijkelijk zou kwotering van een subsector meer aangewezen zijn wanneer te veel van het één en te weinig van het ander geproduceerd wordt dan in een globale situatie van veralgemeende structurele overschotten. Kwotering is wellicht ook meer succesvol om budgetkosten te spreiden over subsectoren dan om de globale uitgaven te drukken. Kwotering is tenslotte efficiënter om de interne inkomensdispariteit in de landbouw te vergroten dan om de externe inkomensdispariteit te reduceren.

De graansector had reeds af te rekenen met een drastische prijsdaling en voor de suikerbietenteelt en -verwerking is, bij het huidige prijsbeleid, de dreiging van substituten angstaanjagend. En zo zou men kunnen doorgaan.

Het Europa zonder grenzen, eind 1992, is qua landbouw nog veraf in die zin dat de veterinaire en fytosanitaire controles aangaande het handelsverkeer in dierlijke en plantaardige produkten, een delikaat dossier is. Er staat nog zeer veel te doen om de, in de verschillende Lid-Staten vereiste, bescherming zo tot elkaar te brengen dat men gemakkelijk de controle aan de grenzen kan opheffen.

Ook kan de opheffing van de controles aan de binnengrenzen niet verwezenlijkt worden zonder wegwerking van de fiskale redenen die de barrières motiveren: verschillen in het peil van de BTW en in dat van de accijnzen. Vandaar de noodzaak de regimes van de indirecte belastingen tussen de Lid-Staten gevoelig tot elkaar te brengen. Voor fiskale aangelegenheden moeten, ook na het in werking treden van de Eenheidsakte, de beslissingen met éénparigheid worden genomen, hetgeen de zaken niet vergemakkelijkt.

Het Europa zonder grenzen, 1992, is hoe dan ook geen Europa zonder *buitengrenzen*. Vandaar het enorme belang van de aan gang zijnde Uruguay-ronde. Het gaat hier noch min noch meer om de kommunautaire preferentie, een fundamenteel principe van het GLB, met directe weerslag op de uitgaven voor restituties.

Indien het wegwerken van interne grensbelemmeringen economisch voordelig is, geldt zulks dan niet evenzeer op mondiaal vlak? De vraag is pertinent, evenals trouwens deze met betrekking tot een evenwichtiger bescherming (granen/graansubstituten).

Vooruitgang wordt geboekt op het vlak van de Economische en Monetaire Unie, en op wereldvlak groeit eveneens de wil tot samenwerking. Toch is de terugkeer naar vaste wisselkoersen, analoog met het stelsel van Bretton-Woods niet voor nu. Ondertussen blijft de onzekerheid m.b.t. de dollarkoers overeind, met alle gevolgen vandien voor de grondstoffenprijzen enerzijds, de restitutie-uitgaven anderzijds.

Het verdwijnen van de intra-kommunautaire grenskontroles zal wellicht het belang van grote levensmiddelenmerken doen toenemen. Met een toeleveringsgraad van circa 60% en een nog ruimere fractie van de Vlaamse landbouwproductie bestemd voor de verwerking, wordt integrale ketenbewaking (IKB) onafwendbaar. Dit is zeker waar gezien de concentratie in de Europese voedingsnijverheid en levensmiddelen distributie.

De milieuproblematiek moet vertrekken van een zuivere situatie qua GLB. Afvaloverschotten (bv. mestoverschotten) zijn nu gedeeltelijk terug te brengen tot structurele landbouwoverschotten en/of artificiële lokatie van de productie intra-kommunautair. De optimalisatie van de landbouwproductie, via normalisatie van het beleid, moet de milieuproblematiek veroorzaakt door de landbouwsector tot zijn ware, d.i. zijn netto-proporties herleiden, zoniet verzandt men tot op zekere hoogte in symptoombestrijding: afvaloverschotten (bv. mestoverschotten) als gevolg van productieoverschotten.

Er moet een soort Marshall-plan komen voor de ontwikkelingslanden, waarin voedselhulp een daadwerkelijke *ontwikkelingsrol* toegewezen krijgt. Hierbij kunnen de granen een sleutelrol krijgen. Dergelijk beleid is economisch, sociaal en moreel ten volle verantwoord.

Onzekerheid alom, nu en straks, is het perspectief waarin de gevestigde boer en tuinder zullen moeten leren managen en de jongeren, zich installeren. In de omgeving van veralgemeende (beleids-)onzekerheid en toenemende concurrentie intra- en extra-kommunautair rijzen er evenwel niet alleen meer geprofileerde bedreigingen. Voor de sterksten ontstaan er ook nieuwe kansen.

De Belgische landbouw, inzonderheid de Vlaamse, is relatief niet het meest bedreigd. Integendeel, gezien het relatief belang van de vrijere sectoren die de Vlaamse landbouw kenmerken, zijn haar kansen niet de geringste. Aldus beschouwd is een 'road to freedom' geen 'road to serfdom' (von Hayek). En als (West-)Vlaanderen nu werkt, ploegt de boer straks voort, vastberaden, maar meer flexibel inspeland op nieuwe kansen, geboden door een beter geïntegreerde macro-economische omgeving, zelf het resultaat van een (verhoopt) harmonischer multidimensionaal (landbouw-, voedings-, milieu-, handels-, monetair e.a.) beleid.